

Marc Baldó Lacomba*

CENTRALITZACIÓ I DESCENTRALITZACIÓ DEL GRAU DE DOCTOR (1845-1954)

I. L'ANTIC RÈGIM: CERIMÒNIA I SAPIÈNCIA

Ales universitats de l'Antic règim, els exercicis que permetien assolir el grau de doctor eren diversos, com diverses eren les universitats. A València, per exemple, des del pla Blasco de 1786, per a doctorar-se era menester ser batxiller en arts i en la facultat major corresponent. Per a aconseguir el grau de doctor els aspirants havien de cursar un any més les matèries que el pla assenyalava i després, quan sol·licitaven la col·lació del grau, se'ls feia tres exàmens.¹ El primer era privat i consistia en que dos o tres examinadors provaven els coneixements del doctorand, preguntant-li qüestions del saber de la facultat. Si l'aproven, seguia, i si no, li permetien una altra temptativa. El segon examen ja era públic i es feia en dia festiu al teatre de la universitat. El graduand defensava *conclusions* de diversos punts i responia a huit *arguments* que li feien doctors sortejats. Sols els que d'aquesta classe es presentaven al sorteig i aguantaven l'acte, que durava tot el dia, rebien propina, la meitat al final de matí i la resta al final de la vesprada (per als examinadors i els que feien les preguntes, la propina era el doble). Després d'aquesta esgotadora jornada, tots els doctors passaven a la capella i votaven amb *faves* blanques o negres, si aprovaven o reprovaven al

* Universitat de València.

¹ *Plan de estudios aprobado por S. M. y mandado observar en la Universidad de Valencia*, Madrid, Imprenta de la Viuda de Ibarra, 1787, pp. 22-23.

candidat, el qual, mentrestant, esperava fora. El tercer examen, també era públic, i consistia en donar una *llició* d'una hora sobre un punt que es sortejava vint-i-quatre hores abans; feta l'exposició, el graduat responia les preguntes que li feien els examinadors, que en aquest exercici eren tots els catedràtics doctors de la facultat. Després, votaven si li conferien el grau o no. Aquest exercici, si no eixia be, podia repetir-se. La qualificació era *nemine discrepante* i *ex comuni consensu*, segons obtingués unanimitat o majoria.

El pla Blasco no parla quasi de la pompa universitària: per a un il·lustrat com ell potser fora frivolitat excessiva. Sols fa referència a l'obligació de vestir els hàbits talars, fins el punt de perdre la propina el doctor que no els dugués. Tanmateix, per altres testimonis sabem que hi havia seguicis, músics, convits, guants blancs, borles, juraments i cerimònies...

El doctorat, com s'ha vist, exigia, per un costat, uns estudis suplementaris i, per l'altre, uns exàmens públics a base de conclusions, arguments i llició de punts, on es provaria la sapiència i la capacitat d'exposar conclusions i respondre arguments. Tot açò, excepte l'examen privat, es feia solemnement i davant del gremi de doctors vestits amb els seus hàbits i atributs, els quals, a més, decidien i votaven com en les demés corporacions gremials la incorporació del neòfit al petit grup dels custodis del saber. El grau de mestre en arts, reservat per a la facultat de filosofia, era paregut al de doctor en facultat major.

A les universitats castellanes, entre el grau de batxiller en facultat major i el de doctor estava el de llicenciat, que es desconeixia al règim de la Universitat de València. En l'examen de llicenciatura es troben uns continguts equivalents als que es demanaven per a doctorar-se a València. Així, a Salamanca, al final del segle XVIII, també es feia un examen privat i després un exercici públic a claustre ple, amb lliçons de punts, conclusions, arguments i votades.² El grau de doctor, que s'assolia després d'aquest, quedava com a pura cerimònia honorífica i era un acte buit de continguts literaris que, tanmateix, expressava la glòria acadèmica. Il·lustrats del XVIII i liberals del XIX feren sucoses descripcions d'aquestes cerimònies, sovint fent extensius aquests els *gòtics costums* a la resta d'Espanya. Gil de Zárate té la paraula:

“De todos los grados, el de doctor era el que se confería con más pompa, constituyendo un verdadero triunfo, aunque mezclado también de amarguras, pues antes de subir al Capitolio, había que pasar por las Horcas caudinas. En efecto esta ceremonia se componía de

² Mariano i José Luis Peset, *La universidad española (siglos XVIII y XIX). Despotismo ilustrado y revolución liberal*, Madrid, Taurus, 1974, pp. 164-166.

dos actos solemnes: las *Vísperas* y el verdadero *Doctoramiento*. Para el primero se reunía públicamente el claustro en la capilla, teatro, paraninfo o sala principal; y allí se pronunciaban varios discursos, los unos sobre cuestiones doctrinales, y otros relativos al candidato. De estos últimos era la parte principal, y sobretodo más entretenida, el *Vejamen* reducido a diatribas y sátiras, ya en prosa, ya en verso que cualquiera de los circunstantes podía leer y pronunciar contra el graduando [...], que todo lo tenía que llevar con paciencia, esperando sólo ser desagraciado por el presidente que luego, en tono formal, tenía que hacer su panegírico [...].

El doctoramiento, que se celebraba a los dos o tres días de las vísperas, consistía en funciones de iglesia, nuevos discursos en el salón de actos, juramento, investidura con la entrega por el Cancelario, Rector o Decano del bonete con borla, anillo, guantes blancos, espada y espuelas doradas; siguiéndose el abrazo y ósculo de paz á todos los doctores presentes, entre los cuales tomaba asiento el neófito después de pronunciar un discurso en acción de gracias. Últimamente se verificaba el paseo por la población [...], cabalgando todos [nou doctor, rector i claustre] en caballos ricamente enjaezados. Precedían los alguaciles, bedeles y demás ministros de la universidad con sus trages de ceremonia, mazas e insignias; echábanse las campanas a vuelo; y anunciaban a lo lejos la procesión los clarines y atabales [...]. Y terminaba la función con fuegos artificiales, y hasta con corridas de toros o novillos, que en algunos estatutos estaban expresamente prescritas”.³

La Corona, sense massa èxit pel que sembla, no feia més que demanar-los sobrietat i seny a les universitats que doctoraven d’aquesta manera. El pla d’estudis absolutista de 1824, comú a totes les universitats espanyoles, mantenia les originalitats de cadascuna per a doctorar, però ordenava –i açò no deixa de ser xocant- que “*los ejercicios y arengas de estilo versarán sobre materias útiles*”. No obstant això, al mateix temps que es demanava sobrietat, s’obligava al nou doctor a fer una lloança en llatí del monarca i a pronunciar els vells juraments contra el regicidi i la defensa de la Immaculada Concepció de la Verge Maria, o altres nous compromentent-se a defensar de la sobirania absoluta del rei i no pertànyer a la maçoneria.⁴ No

³ Antonio Gil de Zárate, *De la instrucción pública en España*, 3 t., Madrid, Imprenta de del Colegio de Sordo-mudos, 1851, t. II, pp. 287-289.

⁴ “Plan literario de estudios y arreglo general de las universidades del reino, aprobado por real orden de 14 de octubre de 1824”, dins *Historia de la educación en España. Textos y documentos*, Madrid, MEC, 1979, t. II, pp. 88-89, articles 165-166.

eren els polítics absolutistes, precisament, els més indicats per a acabar amb les litúrgies antigues. I no acabaren. Aquesta fou tasca dels liberals.

2. EL DOCTORAT EN LA UNIVERSITAT LIBERAL

Els liberals, durant els anys de la revolució burgesa de 1834-43, malgrat que estaven dedicats intensivament a la guerra carlista, a les desamortitzacions i a altres assumptes de prioritat, també se'n ocuparen de la universitat, tasca que encetà Manuel José Quintana el 1836. Des d'aquest any fins a la caiguda del regent Espartero, totes les universitats començaren a ser uniformades a un règim comú, pas a pas, però amb convicció: foren subordinades al govern i deslliurades de la tutela eclesiàstica; es regulà un règim d'estudis unificat (de fet ja ho estava des d'abans); s'homologaren les figures docents, les maneres d'accedir a la càtedra i el sou que els corresponia; es fixà un nou sistema de rendes –les taxes de matrícula- i es creà una caixa comuna, mentre s'abolien delmes i altres rendes d'origen feudal que nodrien la hisenda universitària, i en fi, es dictaren un fum de normes sobre els més variats aspectes com ara manuals o exàmens, que feien complir els rectors, els quals començaven a ser representants del poder de l'Estat en la corporació docent.

Pel que fa al doctorat, els liberals mantingueren els estudis complementaris i en els actes acadèmics per a conferir el grau (no tant en la investidura de la borla) aprimeren tota la faramalla de rituals i escenes de l'Antic règim, reduint-se a uns exercicis sobris i laics que es centraven en els continguts acadèmics. Però, sobretot, el doctorat començà a definir-se com a un *títol universitari* que tenia com a gran funció formar professors d'universitat. Així, el 1843, quan encara totes les universitats podien dispensar-lo, es fixaren dos exercicis consecutius. El primer eren dos hores de preguntes sobre les qüestions més importants de la facultat corresponent i les ciències auxiliars i els mètodes d'ensenyament. El segon, que es feia vint-i-quatre hores després, consistia en exposar una lliçó que es sortejava d'entre docents; al doctorand se li deixava un temps –una hora diu la norma- per a preparar-la, i seguidament pronunciava un discurs sobre la qüestió que li havia tocat en sort, durant, com a mínim, mitja hora. A continuació, els examinadors, que eren tots els catedràtics propietaris en dita facultat més el rector, li feien “preguntes i reflexions” que el doctorand contestava. Al remat votaven i qualificaven: reprovat, aprovat, notablement aprovat o excel·lent.⁵

Tanmateix, el disseny del sistema universitari liberal espanyol fou obra

⁵ *Boletín oficial de instrucción pública*, 1843, t. I, pp. 409-414 (ordre de 23 de maig).

dels moderats. Fou definit, principalment, pel decret d'estudis de secundària i superior (la primària tenia una llei de 1838) de Pedro José Pidal de 1845, i per la llei d'instrucció pública de Claudio Moyano de 1857.

Pel que fa als graus acadèmics, els liberals definiren i precisaren amb rigor les seues competències. El de *batxiller* en facultat major quedà –excepte per a teologia– com una mena de repàs o revàlida de mitjan carrera, fins que el 1870 fou abolit. El de *licenciat*, a imitació del model francès, era el que facultava per a l'exercici professional. L'estudiant l'assolia aprovant les assignatures dels cursos previstos i examinant-se del grau. Així obtenia la llicència o “autorització del govern per a exercir la professió que s'ha estudiat”.⁶ La llicenciatura era, doncs, el títol que tenia com a gran funció formar professionals: juristes, metges, farmacèutics i professors de secundària. El grau de *doctor* no habilitava per a l'exercici professional d'aquestes carreres, però en canvi era indispensable per a ensenyar als llicenciats, i des de la llei Moyano, era requisit per a concursar a càtedres d'universitat.⁷

Per a doctorar-se, es fixaren uns estudis complementaris en cada facultat que solien durar un any o dos. Quan l'estudiant els superava, feia l'examen de grau.⁸ Les assignatures de doctorat canviaren, sovint, segons el gust del ministre. El saber que s'administrava en aquests cursos, evidentment, depenia del mestre: alguns podien ser eficaços mentre que altres eren “elementals” i fins i tot “superficials”.⁹ Important és indicar que aquests cursos els impartien uns professors *ad hoc*, els catedràtics de doctorat, que trobem ja definits en la llei de 1857.¹⁰ L'examen de grau era un *discurs* que l'estudiant pronunciava davant el tribunal de cinc catedràtics, els quals li feien les observacions pertinents; però el discurs no era lliure, sinó que l'alumne el

⁶ A. Gil de Zárate, *De la instrucción...*, II, p. 340.

⁷ “Ley de instrucción pública de 9 de septiembre de 1857”, dins *La educación en España...*, t. II, pp. 244-302, article 220.

⁸ Plan general de estudios aprobado por real decreto de 17 de septiembre de 1845, dins *La educación en España...*, II, p. 222.

⁹ Francisco Giner de los Ríos, *La universidad española*, Madrid, Civitas, 2001, p. 88. (El text original fou la memoria que presentà l'autor al certamen del IV Centenari de la Universitat de València el 1902, que titulà “Qué es actualmente la universidad española y qué debe ser en el porvenir”, i que fou publicada junt amb altres treballs sobre tema, el 1916 dins les seues obres completes).

¹⁰ Articles 238 i 239 de la llei de 1857. Podien ser titulars d'aquestes càtedres funcionaris de l'escalafó universitari i, àdhuc, persones “elevada reputació científica”, que no formaren part del professorat ni necessàriament foren ciutadans espanyols, com va haver algun cas. Els nomenava una comissió integrada per un representat del Consell d'instrucció pública, un altre de la facultat de la Central on es cobria la plaça i un tercer nomenat per la reial acadèmia corresponent. També, i de manera ordinària, a les càtedres de doctorat s'accedia per concurs entre catedràtics i per oposició.

triava d'un llistat de temes –quaranta segons el reglament de 1859- que els professors confeccionaven periòdicament.¹¹

Aquests discursos (encara que falta investigació sobre ells), generalment produïren peces retòriques d'escàs valor, herència, en certa manera, de la vella tesi llatina. Suposadament, amb aquest exercici, es provaven els coneixements i els recursos retòrics de qui havia de difondre els sabers entre els joves, impartint davant d'ells eloqüents i brillants conferències. Però sens dubte, el grau de doctor no es proposaven habilitar a ningú per a la investigació. La *labor universitària* era una tasca essencialment docent i de difusió de sabers assolits. La investigació, de fet, no era funció específica de la universitat d'aleshores, sinó més be una tasca opcional que, com en l'Antic règim, alguns professors feien aïlladament i excepcional. El professor universitari era un mestre de conferències, que havia estudiat un poc més que els llicenciats i penetrava “en los recónditos arcanos de saber” –deien aquells liberals-, però no un investigador. El doctorat no se'n ocupava de formar investigadors sinó doctes conferenciants.

A més, el sistema universitari espanyol dels moderats estava centralitzat. A la Universitat de Madrid o *central* s'impartien tots els estudis i graus universitaris, mentre que a les de *districte* eren incomplets: com a màxim graduaven fins la llicenciatura d'algunes carreres. El grau de doctor, segons va preveure el pla Pidal de 1845, es conferia sols a la Central i, per tant, sols en aquesta es feien els estudis necessaris per a obtenir-lo.¹² Evidentment açò obligava a que els estudiants, una vegada llicenciats en la universitat que fora, marxaren a Madrid, i allí, usualment en un any escolar, feien els cursos i pronunciaven el discurs.

Al polític moderat Gil de Zárate aquesta centralització li semblava una meravella, tot i que contrariava “*nuestras antiguas prácticas*”, doncs, des de sempre, les universitats havien conferit aquest grau. Les causes que esgrimia eren dos. La primera, que el doctorat sols era necessari a poques persones i, per tant, amb la Universitat de Madrid n'hi havia prou. La segona raó era econòmica: estendre el grau a totes les universitats haguera comportat una despesa “impossible i innecessària”. La centralització, a mes, permetria als estudiants de províncies assistir a Madrid un curs, “*oir a los más ilustres profesores*”, relacionar-se amb ells i amb els demés companys, i finalment, quan els nous doctors estaven en possessió de la borla...

¹¹ M. i J. L. Peset, *La universidad española...*, pp. 344-435.

¹² “Plan general de estudios aprobado por real decreto de 17 de septiembre de 1845”, dins *Historia de la educación en España...*, t. II, pp. 191-239, article 77.

“...llevarán a los establecimientos provinciales aquella uniformidad que, siendo el resultado de la discusión y el roce de opiniones encontradas, no se opone a los progresos de las ciencias, antes bien los impulsa con los esfuerzos que cada uno hace para adquirir renombre entre los sabios”.¹³

Sols durant el Sexenni Democràtic, amb altres criteris de política educativa, es va pretendre estucar la universitat (decret de 24 d'octubre de 1868, de llibertat d'ensenyament). Per exemple, es va permetre que s'incrementaren i es diversificaren els estudis universitaris en els districtes, que es plantejaren algunes novetats en els mètodes de treball, i en aquest paquet de reformes també es va descentralitzar el doctorat. Els demòcrates apuntaven a un altre model d'universitat “més lliure, més científic i més atent a les demanes socials”, deia Giner de los Ríos.¹⁴ Però l'experiència del Sexenni, breu i afectada per les convulsions del període, no quallà. La Restauració retornà a la universitat burocratitzada, centralitzada i àtona que havien construït els moderats i, com era previsible, acabà dominada per la desesma, la qual també va seguir afectant als estudis de doctorat, que seguiren en el punt que foren definits per Pidal i Moyano.

3. L'IMPULS REGENERACIONISTA: DEL DISCURS A LA TESIS D'INVESTIGACIÓ

En acabar el segle XIX algunes coses hagueren de canviar. Mentre la universitat estava encartonada, fora dels claustres s'operava la mudança. Sols faltava la guerra de Cuba per a que alguns polítics i intel·lectuals començaren a reflexionar sobre la manca de vitalitat de la jove nació-estat. Espanya “*había sido vencida por su ignorancia de aquellos conocimientos que infunden vigor mental positivo en los organismos sociales*”, deia Rodríguez Carracido.¹⁵ Des d'aleshores, amb precedents i iniciatives anteriors, es va produir una abundant literatura de regeneració, que es va dedicar a diagnosticar els “mals d'Espanya”, entre ells l'ensopida educació –no sols la superior- i a proposar “remeis”. Aquest discurs –*regeneracionista* o noucentista, com l'anomenen a Catalunya- fou molt plural. La universitat es va emportar una bona tallada d'aquestes reflexions i propostes. Una de les

¹³ A. Gil de Zárate, *De la instrucción...*, I, pp. 186-187.

¹⁴ F. Giner de los Ríos, *La universidad...*, p. 56.

¹⁵ Citat per José Manuel Sánchez Ron, « La Junta para ampliación de estudios e investigaciones científicas 80 años después », dins l'obra coordinada pel mateix autor 1907-1987. *La Junta para ampliación de estudios e investigaciones científicas 80 años después*, 2 t., Madrid, CSIC, 1989, I: pp. 2-3.

crítiques més penetrants, no cap dubte, fou la de Macías Picavea. Deia aquest autor el 1899 de la universitat espanyola que...

“Sus enseñanzas son de lo más notable. Se enseñan literaturas sin saber los alumnos palabra de las lenguas respectivas; fisiología, sin un sólo medio ni práctica de experimentación; botánica, sin ver una planta ni salir al campo... y así indefinidamente. ¿Base de realidad para el estudio? ¿Trabajos de laboratorio? ¿Investigaciones y crítica de fuentes?... ¡Qué utopías! Nuestra universidad es eterna boca de ganso en donde todo se aprende y se sabe, porque ‘lo dijo el otro’.

¿Cómo *se hace* la ciencia ¡Misterio inasequible! Ni siquiera interesa en nuestras cátedras facultativas. Se toma *hecha*; en los libros; para mayor comodidad, traducidos: educación libresca que dice Unamuno. Supongamos por un momento que se perdían y borran, de sobre el haz de la tierra, todos los libros que tratan de la historia de Egipto, de la bioquímica de las infecciones, de la termodinámica de los fluidos... ¿Cómo nos las compondríamos los españoles para saber todas estas cosas? Para los trabajadores científicos de Alemania, Francia o Inglaterra no habría dificultad: pondrían manos a la obra, y pronto reharían el conocimiento. ¡Como que en sus cátedras y ante la juventud que estudia lo están, para que ella lo aprenda, rehaciendo todos los días! Pero ¿y los españoles? repito ¿Qué haríamos para restaurar los nombres y sucesos de la tercera dinastía faraónica, por ejemplo, reperseguir la evolución e influjo de los patógenos y sus toxinas al través de los tejidos, y reponer al estadio de experimentación efectiva los altos problemas de las energías elementales físicas? La respuesta es obvia, aunque triste: nada haríamos, porque nada sabemos hacer. ¡Eso no se enseña en España!¹⁶

Si a universitat espanyola “*nada haríamos, porque nada sabemos hacer*”, calia canviar moltes coses i començar a *ensenyar a fer*. I en açò va consistir el millor programa *regeneracionista* de reforma educativa superior, encetat cap al 1900. Els plans d'estudi s'havien de fer més pràctics. Ensenyar una professió no podia consistir sols a embotir en el cap dels escolars superficialment i llibresca uns sabers assolits, sinó formar als estudiants en els ressorts de construcció dits sabers. El mètode va començar a tenir

¹⁶ Ricardo Macías Picavea, *El problema nacional*, edició de Andrés de Blas Guerrero, Madrid, Biblioteca Nueva, 1996, pp. 103-104. (edició original de 1899).

gran importància. Giner de los Ríos, en el seu brillant diagnòstic de la universitat espanyola ho deia així el 1902:

“Hay que renovar los métodos haciéndolos activos, personales, tendiendo a favorecer la evolución formal del espíritu y hacer que éste (aficionándolo al laboratorio, a las lecturas libres, al verdadero estudio –a la investigación-, sea del dato histórico, arqueológico, estadístico, geográfico... sea a la propia elaboración de todo ello) busque y halle, por sí mismo, los materiales que ha de construir su pensamiento, y que sólo de esta suerte hace *suyos*: si no, quedan tan extraños a él y tan estériles para su educación y aún para su mera cultura, si es tal cultura, como los libros en los estantes de una biblioteca cerrada, ¡como suelen estar las nuestras!”¹⁷

Una de les reformes, evidentment, era fomentar la investigació, fins aleshores molt esporàdica a la universitat. Si no es desenvolupava aquesta, si hi havia pocs mestres entrenats en “*buscar y hallar*”, poc podrien aportar als estudiants. La *Junta para ampliación de estudios e investigaciones científicas* (1907) i altres institucions provincials, entre les que destaca l'*Institut d'estudis catalans*, s'empenyoraren en aquest foment, s'ocuparen –imitant altres països- de formar joves investigadors, atorgant-los “pensions” per a estudiar en l'estranger i altres iniciatives que ara no és el cas detallar. També es reformaren els plans d'estudi, procurant fer-los més pràctics. Fins i tot, els més agosarats arribaren a proposar que calia donar-los més competències a les universitats –una certa autonomia universitària- que les alliberés de la subordinació al govern i les reforcés com a comunitats d'estudiosos.

En aquests anhels de reforma que es proposaven estucar la decadència universitària, una de les novetats fou el doctorat. Els cursos s'actualitzaren, substituïnt-se assignatures generals per altres més especialitzades o, àdhuc, monogràfiques. Però, sobretot, la principal reforma fou la introducció de la tesi de doctorat com a *treball d'investigació*, substituïnt-se el discurs. D'acord amb les normes de 1900 i 1901, el doctorand havia de fer un *treball* “sobre un punt doctrinal o d'investigació pràctica”. El tema el triava “lliurement” i, per a fer-lo, podia usar els laboratoris i biblioteques universitàries. Per a l'examen, l'alumne feia arribar al tribunal còpies manuscrites i en la lectura de la tesi, que segons el reglament havia de durar com a mínim hora i mitja (als ministres els agradava reglamentar fins i tot aquesta mena de detalls), el jurat el valorava i feia suggeriments que el graduand havia de contestar “en l'acte”. Si se l'aprojava, el nou doctor, per comptes seu, havia

¹⁷ F. Giner de los Ríos, *La universidad...*, p. 134.

d'imprimir la tesi i donar trenta exemplars per a que foren distribuïts per biblioteques públiques i universitàries.¹⁸ La resta de detalls: el padrí o director, la composició dels tribunals, etc. anaren desgranant-se i retocant-se.

El pas del discurs a la tesi d'investigació fou una innovació important, encara que l'esquifit i mediocre sistema universitari no permetia traure-li totes les potencialitats al nou sistema. En primer lloc, perquè a la universitat s'investigava poc (malgrat l'impuls que des de principis de segle aportaren la *Junta para ampliación de estudios*, el *Centro de estudios históricos* o altres organismes provincials); en segon, perquè el grau seguia centralitzat i a mans d'uns pocs catedràtics que dictaven els cursos i, de fet, dirigien o apadrinaven quasi totes les tesis doctorals que es feien. En tercer lloc, en fi, perquè el doctorand cursava les assignatures i feia l'assaig, usualment, en un any escolar, el que limitava considerablement el temps per a aprofundir en la recerca. En termes generals, en aquests treballs (sobre els que també falta investigació) es feia un estudi bibliogràfic sobre un tema específic, encara que també podia haver-hi investigació.

Així estaven les coses quan el 1917, el ministre Julio Burell signà un reial decret mitjançant el qual es suprimia el *caràcter obligatori* dels exàmens de grau o revàlida dels estudis universitaris.¹⁹ Fins aleshores, per a llicenciar-se es feien uns exàmens de grau, amb unes proves més o menys rutinàries, de les que s'opinava que aportaven poc a la formació de l'estudiant, el qual, a més, havia anat examinant-se curs a curs de totes i cadascuna de les assignatures. El debat sobre la poca eficàcia formativa de les "revàlides" era vell, però no hi faltaven partidaris de mantenir-les, encara que substituint-les per uns exercicis globals (per exemple, un a mitjan carrera i l'altre al final) on es provés la maduresa de l'estudiant mitjançant treballs escrits, exposició de temes preparats amb antelació, resolució de qüestions pràctiques, entrevistes sobre lectures... Els partidaris dels exàmens generals eren contraris als d'assignatura ("*o educación o exámenes*" deia Giner de los Ríos), acusats de fomentar un aprenentatge superficial i "de memòria" i no fer madurar l'estudiant. Però no cap dubte que els exàmens d'assignatura s'adaptaven millor a una universitat que, com l'espanyola, no fomentava el seminari, el laboratori ni l'ús de la biblioteca, i on els professors dedicaven un temps limitat a la càtedra ("*distraen alguna hora en la universidad*",

¹⁸ *Anuario legislativo de instrucción pública*, 1900 (RD de 28 de juliol sobre reglament d'exàmens i graus), 1901 (RD de 12 d'abril i de 10 de maig sobre reglament d'exàmens). Per a aquestes reformes, veure Mariano Peset, "Política universitaria tras el desastre del 98", dins Luis E. Rodríguez-San Pedro (ed.), *Las universidades hispánicas de la monarquía de los Austrias al Centralismo Liberal*, 2 t., Salamanca, Universidad de Salamanca. Junta de Castilla y León, 2000, II, 425-447.

¹⁹ *Colección legislativa de instrucción pública*, 1917, RD de 10 de març.

deia Macías Picavea). A més, per als estudiants, els exàmens d'assignatura resultaven més còmodes, sobretot si per a preparar-los es podien memoritzar uns resums de les assignatures anomenats *remediavagos*. No era estrany que en una universitat on es formava molt poc als escolars, acabés per imposar-se el sistema d'exàmens memorístics.

El més sorprenent, però, és que, en companyia de la supressió de l'obligatorietat de les revàlides de llicenciatura, el ministre va arrambar també amb l'examen del grau de doctor, és a dir, amb l'obligatorietat de fer un treball d'investigació. En els claustres aquest extrem va semblar un despropòsit, i l'any següent, un altre ministre, Santiago Alba, amb més criteri que l'anterior, va restablir la tesi doctoral com a requisit per a obtenir el grau. Les raons que argumentava eren, per un costat, que el títol de doctor no tenia caràcter professional, sinó "purament universitari i principalment científic". L'altre argument era que les tesis contribuïen "*al progreso científico, harto necesitado en nuestro país de estímulos y alientos*".²⁰

Però posats en el camí de la reforma i millora del doctorat, Santiago Alba donà un altre pas: en juliol del 1918, a petició de la facultat de ciències de la Central, va permetre la *descentralització de la direcció de les tesis doctorals* de les seccions de les facultats de ciències (no la col·locació del grau, que seguia centralitzada), autoritzant-se, per tant, a que qualsevol catedràtic d'universitat, fos de doctorat o no, fos de la Central o de les de districte, pogués "apadrinar-les" o dirigir-les i presentar-les, incorporant-se al tribunal el dia que es jutjaren.²¹ Era tot un precedent i tota una novetat. No tinc constància de cap norma –fins 1928– que escampe aquesta possibilitat a les altres facultats, encara que hi ha documentats casos de direcció de tesis de medicina en universitats de districte (Peset Aleixandre) des de 1916 i, per suposat, després de 1918.²² Tot fa pensar que la direcció de tesis per catedràtics de les de districte va començar en la pràctica abans de regular-se. La petició de la facultat de ciències de la Central venia a posar de manifest el problema, i la resposta de ministre la solució.

La descentralització de la direcció de tesis hem de valorar-la com un dels aspectes més notoris per a impulsar el caràcter investigador dels treballs. Uns pocs catedràtics de Madrid, dirigint les de tot Espanya, no deixa de ser un plantejament absurd per restrictiu, doncs desaprofita les capacitats d'altres col·legues. La reial ordre d'Alba, venia a impulsar la seriositat en

²⁰ *Colección legislativa...*, 1918, RD de 7 de juny.

²¹ *Colección legislativa...*, 1918, RO de 18 de juliol.

²² Veure Marc Baldó Lacomba i M. Fernanda Mancebo Alonso, "Vida i mort de Joan Peset", i Juan Antonio Micó Navarro, "Bibliografía de Joan Peset Aleixandre", dins *Procés a Joan Peset Aleixandre*, Universitat de València, 2001.

aquests treballs, i de fet, totes les normes posteriors que després comentarem –Silió (1919), Callejo (1928), Fernando de los Ríos (1932) i fins i tot Ibáñez Martín (1944)- mantingueren la descentralització de la direcció dels treballs dels doctorands. En la pràctica, però, fins que no descentralitzà el grau Ruiz-Giménez, la direcció de tesis fora de Madrid fou mínima.

Cal afegir, en fi, que malgrat la rapidesa amb la que actuà el ministre Alba per a restablir la tesi, no faltaren estudiants que, amb les assignatures de doctorat aprovades, es donaren pressa en pagar els drets del títol i obtingueren el grau sense fer-la. Aquesta mena d'amnistia fou mal vista pels claustrats, els quals arribaren a negar-los la condició de doctors, però una ordre (suscitada a propòsit de la formació de censos electorals per a senadors), obligà a les universitats a donar-los igual consideració, si més no com a electors, als doctors sense tesi que als doctors amb tesi.²³

4. TEMPTATIVES DE DESCENTRALITZACIÓ: SILIÓ I CALLEJO

La descentralització del grau de doctor –no sols de la direcció de les tesis- era una proposta que anava unida a la reforma universitària. *Institucionistas, regeneracionistas* i noucentistes, sovint, reivindicaven l'autonomia universitària. Va haver dos intents per a donar-los a les universitats estatuts dins d'un marc estatal de bases comunes. El primer (1901-1902 i reiterat el 1905) no va tenir cap efecte pràctic. El segon, 1919-1922, en canvi, aconseguí que les universitats redactaren estatuts.²⁴ En efecte, en maig de 1919, el ministre César Silió decretà les bases de l'autonomia i obligà als claustrats a preparar estatuts. Una vegada elaborats i aprovats, presentà un projecte de llei d'autonomia universitària que no va prosperar. No entrarem ara en les raons del malaurat intent. Entre elles estaven els recels que s'oposaven l'autonomia, ni que fora la universitària, i també es conjuraren en

²³ *Colección legislativa...*, 1919, RO de 17 de març.

²⁴ Sobre aquestes reformes, Mariano Peset Reig, "Autonomía universitaria y libertad de cátedra: una síntesis histórica a través de los siglos XVIII, XIX y XX", *Cuadernos constitucionales de la cátedra Fadrique Furió Ceriol*, 22-23 (1998), pp. 7-33; del mateix autor, "La autonomía de las universidades", en José Luis Peset et al., *Pasado, presente y futuro de la universidad española*, Madrid, Fundación Juan March, 1985; i també de M. Peset, "Los orígenes de la autonomía universitaria y el proyecto de García Alix de 1901", en J. L. Guereña i E. M. Fell (eds.), *L'université en Espagne et Amérique Latine du moyen âge a nos jours*, Tours, 1998, pp. 185-201. Per a València, Daniel Comas Caraballo, *Autonomía y reformas en la Universidad de Valencia (1900-1922)*, Universidad Carlos III de Madrid, 2001; M. Fernanda Mancebo, *La universidad de Valencia. De la Monarquía a la República (1919-1939)*, Universitat de València, 1994.

contra interessos corporatius de catedràtics que la temien. Fora com fora, en juliol de 1922, el ministre Tomás Montejo declarava “*en suspens*” l’aplicació de l’autonomia universitària.²⁵

Doncs be, aquella reforma *non nata* i ben intencionada (malgrat les crítiques que li plogueren de tots els costats) contemplava el que prompte s’anomenaria *llibertat pedagògica* de les universitats, la qual afectava als estudis de llicenciatura i doctorat. Pel que fa als primers, d’acord amb la base segona del decret de maig de 1919, el ministeri dissenyava el “quadre mínim” d’assignatures de cada llicenciatura (el que ara s’anomena “troncals”), i permetia a cada universitat completar-lo. Pel que fa al doctorat, es descentralitzava: les facultats podien organitzar assignatures o seminaris i els seus catedràtics dirigir les tesis, encara que, per a obtenir el títol, calia que el ministeri *acreditara* els estudis i proves de les diverses universitats.²⁶ En la projectada llei també es recollia la iniciativa de la descentralització.²⁷ Als estatuts de la Universitat de València, per exemple, s’establia el grau de doctor en totes les facultats i es deixava a cadascuna llibertat per a organitzar-lo, obligant, però, a que els nous doctors –a més dels cursos o seminaris- presentaren “una tesi científica d’investigació personal”.²⁸

Tanmateix, tot fou un miratge: l’esperança autònoma es va veure frustrada, i el doctorat, evidentment, continuà centralitzat. L’última cua de la fracassada reforma Silió fou el reconeixement que es feu dels cursos de doctorat que havien impartit algunes universitats durant el curs 1921-22 (és a dir, mentre estaven vigents els estatuts universitaris).²⁹ Se’ls van reconèixer i, en aquests casos, els estudiants sols havien de llegir la tesi a Madrid. Era un altre precedent que s’afegia a la descentralització de la direcció de tesis ordenat el 1918. Si en aquest cas no es descentralitzaven els cursos, i sols es reconeixia els que s’havien fet, s’encetava, però, un nou camí.

La dictadura de Primo de Rivera, després dels entrebancs amb els que va ensopegar la reforma Silió, també va tirar el seu quatre d’espases i es proposà, novament, *regenerar* la universitat, encara que ho va fer des d’una perspectiva autoritària, corporativa i uniforme. Sense concedir-los l’autonomia, establia, però, un mínim règim de patronat universitari bastant buit de con-

²⁵ *Colección legislativa...*, 1922, RD de 31 de juliol.

²⁶ *Colección legislativa...*, 1919, RD de 22 de maig, declarant que totes les universitats espanyoles seran autònomes d’acord amb les bases del decret., pp. 202-205.

²⁷ *Colección legislativa...*, 1921, projecte de llei sobre autonomia universitària, pp. 275-286.

²⁸ Els estatuts de 1921 poden consultar-se en *Bulas, constituciones y estatutos de la universidad de Valencia*, Universitat de València, 1999, t. II, pp. 135-177. Els articles referits al doctorat estan en el capítol IV, articles 77 a 82.

²⁹ *Colección legislativa...*, 1923, RO de 6 de novembre.

tinguts –fer col·legis majors era la gran tasca-. En canvi, per al règim acadèmic, el dictador va aprofitar alguns aspectes de la reforma de 1919.³⁰ En efecte, el decret-llei de 1928 del seu ministre Eduardo Callejo, va establir el principi de la *llibertat pedagògica*, segons el qual, les universitats, encara que no tenien autonomia per a elaborar els plans d'estudi, sí la tenien per a completar-los a partir d'unes assignatures bàsiques o fonamentals, anomenades *tipus A* (les “troncals” d'ara), que havien d'ensenyar-se en totes les titulacions de la mateixa classe. A aquestes matèries, les facultats podien afegir assignatures complementàries de formació professional –*tipus B*- i d'iniciació a la investigació –*tipus C*- que devien servir per a “educar al futur investigador” i havien de tenir caràcter monogràfic, estudiant-se “l'estat actual” dels problemes científics i fent-se treballs de laboratori o seminaris.³¹

Però, trencant-se de nou el que s'havia establert el 1900, i retornant en certa manera als punt de vista de Burell, Callejo deixava d'exigir la tesi de doctorat com a exercici indispensable per a doctorar-se, podent-se substituir aquesta per un examen sobre “l'estat actual del coneixement d'una qüestió que hagués estat objecte d'estudi en els cursos”; els temes els fixava el tribunal en un mes d'antelació a l'acte de l'examen. Era un pas enrera i una decisió mal mirada per les universitats. Encara que no s'obligava a que tots els doctors passaren per aquesta cerimònia, permetent-se el treball d'investigació com a forma alternativa, la facilitat de l'examen obria les portes a retornar a fer doctors que no investigaren. No era aquesta la única extravagància de les normes de Primo de Rivera: n'hi havia una altra més sorprenent: es permetia que els alumnes cursaren assignatures d'investigació o C al temps que les bàsiques o A, és a dir, es fonien els temps d'estudi dels graus de llicenciat i doctor, podent-se cursar a l'hora ambdós graus. El ministre Tormo rectificà en juliol de 1930 aquesta ocurrència.³²

Però la dictadura, tot i aigualint el grau, es proposava descentralitzar-lo: totes les universitats podien fer cursos C, encara que, com en els anys de Silió, el ministeri es reservava el dret d'autorització o homologació. Per a d'açò, els polítics de la dictadura estudiarien i avaluarien les condicions de qualitat dels estudis de doctorat de les diverses universitats sol·licitants. Com que pràcticament totes demanaren la col·lació del grau, el ministre Callejo va considerar pertinent ajornar la concessió fins el curs 1929-30, donant-se temps per a poder comprovar el resultat que tenien els cursos B i

³⁰ Marc Baldó Lacomba, “Las universidades durante la República y el régimen de Franco (1931-1975)”, dins Joan J. Busqueta i Juan Pemán (coords.), *Les universitats de la Corona d'Aragó, ahir i avui. Estudis històrics*, Barcelona, Pòrtic, 2002, pp. 399-535.

³¹ *Colección legislativa...*, 1928, reial decret-llei de reforma universitària de 19 de maig, article 26.

³² *Colección legislativa...*, 1930, RO de 19 de juliol.

C en les diverses escoles. No obstant això, com que la política educativa de la dictadura ensopegava amb conflictes d'estudiants i professors, en abril de 1929, tancada la Universitat de Madrid, s'atorgà precipitadament la potestat de conferir el doctorat a la de Saragossa, i es feu per una raó no massa acadèmica: haver-se mantingut la disciplina, és a dir, no haver-se produït mobilitzacions ni protestes contra la dictadura en aquell districte, decisió que fou suspesa l'any següent pel ministre Tormo, qui com estem veient, es dedicà a desfer el que havia fet Callejo.³³

5. LA PROPOSTA REPUBLICANA

La prioritat de la reforma educativa republicana fou l'ensenyament primari: el dèficit escolar, l'analfabetisme, la formació dels mestres... Les reformes en els demés trams del sistema educatiu foren menys intenses. A la universitat, mentre es preparava una llei que arribà a presentar-se al parlament en març del 1933 (però que no passà de projecte), s'introduïren dos reformes principals: la primera, en setembre de 1931, fou una experiència *pilot* que afectava a les facultats de lletres de Madrid i Barcelona. La segona, en juny del 1933, fou l'establiment de la Universitat Autònoma de Barcelona, que es devia al desenvolupament de l'Estatut del 1932.

La reforma de les facultats de lletres defineix el model universitari republicà, que, com s'observarà, procurava introduir un alt grau d'excel·lència. Es modificava radicalment el règim docent. El pla d'estudis incloïa assignatures bàsiques (definides pel govern) i matèries optatives, cicles de conferències, seminaris, cursos especialitzats i altres activitats (viatges d'estudi...). La gran novetat –salta a la vista– era la introducció efectiva del seminari, que permetia ampliar les especialitats d'aquestes facultats.³⁴ A més, es suprimien els exàmens d'assignatura i es substituïen per dos generals que es feien l'un a mitjan carrera i l'altre al final, a base d'exercicis d'idiomes, exposició de temes, proves pràctiques, entrevistes i un assaig –una mena de treball d'investigació o tesi de llicenciatura– en el segon examen. No menys radical fou la introducció de noves figures docents contractuals –professors agregats, professors extraordinaris i altres– que diversificaven el model fun-

³³ Les ordres d'autorització i suspensió en *Colección legislativa...*, 1929, RO de 3 d'abril, i 1930, RO de 20 de març.

³⁴ El pla d'estudis de 1900 de les facultats de lletres havia creat tres seccions o especialitats: filosofia, lletres i ciències històriques. Ara, aprofitant els seminaris, aquestes tres branques s'ampliaven a deu: filosofia, pedagogia, filologia clàssica, semítica, moderna, història antiga, medieval, moderna, arxius i biblioteques, geografia, o àdhuc altres, com ara història d'Amèrica o història de l'art.

cionarial característic de la universitat espanyola.³⁵ Aquestes reformes introduïdes a les facultats pilot, s'arreplegarien en els plans d'estudi de la Universitat Autònoma de Barcelona i en el projecte de llei universitària que es presentà a les Corts.

El model de doctorat republicà estava en consonància amb el nivell d'excel·lència que es buscava. El ministre socialista Fernando de los Ríos feu aprovar un decret sobre aquest grau el 1932.³⁶ Tenia dos novetats. La primera plantejava –una altra vegada– la descentralització del grau. Totes les universitats podrien doctorar des del curs *següent* (el 1933-34), i passats cinc anys, el Consell d'instrucció pública valoraria globalment el mèrit de les tesis produïdes en les diferents facultats i les autoritzaria a seguir doctorant si eixiren airoses d'aquesta avaluació. La segona novetat, més ambiciosa, pretenia impulsar la formació investigadora de l'estudiant i obligar-lo a un "*treball assidu, intens i d'esforç personal*", que duraria com a mínim un any. Aquesta tasca havia de fer-se al costat del director, el qual feia funcions de tutoria científica: guiava l'alumne en les seues lectures i indagacions i li suggeria cursos i viatges de estudi. Els cursos de doctorat eren *voluntaris* o, en altres paraules, quedaven a criteri del director i de l'estudiant. S'amagava darrere d'aquesta decisió radical la poca eficàcia que s'atribuïa a aquests ensenyaments per a formar investigadors i, potser, no es calcularen les resistències corporatives de l'escalafó. En fi, com passava des del 1900, el director el triava l'estudiant i, si acceptava, el designava la junta de facultat. En el decret s'especificava que podia dirigir tesis qualsevol catedràtic, però l'any següent, en el projecte de llei de reforma universitària abans esmentat, s'ampliava la capacitat de direcció a qualsevol doctor, sempre que fora professor d'universitat, obrint-se així aquesta competència a les noves figures contractuals que pretenia crear.

No cal fer molts esforços per a veure, darrere d'aquesta proposta, un tipus d'estudiant de doctorat que és un pensionat de la *Junta para ampliación de estudios* o altres entitats com les diputacions o les pròpies universitats. I pel que fa al director, més que no un mestre de conferències, és un investigador capaç d'orientar l'alumne...

Però no es tardà un any en declarar-se "*en suspens*" aquesta reforma, excepte per a les facultats de lletres de Madrid i Barcelona, que tenien el pla pilot des del 1931. El 15 de setembre de 1933, en efecte, s'ajornava un curs més l'inici de l'aplicació. El canvi del color del govern, aleshores, no va permetre que seguiren en peus ni decret de doctorat de Fernando de los Ríos, ni

³⁵ Sobre aquesta reforma, Marc Baldó, "Las universidades durante la República y el régimen de Franco..."

³⁶ *Colección legislativa...*, 1932, D de 24 d'agost.

el projecte de llei de reforma universitària. En juny de 1935, s'anul·lava el decret de 1932 i es tornava al esquema tradicional amb alguna novetat com ara regular a la baixa de les assignatures de doctorat obligatòries (quatre en dret i medicina, i tres en ciències i farmàcia), que en alguns casos començaven a impartir-se fora de Madrid.³⁷ Pel que fa a la facultat de lletres, un nou pla d'estudis aprovat el 1935, atorgava la potestat de doctorar a Madrid i Barcelona, i deixava la possibilitat de que els catedràtics de les demés pogueren ser directors de tesis.³⁸

6. ELS ANYS QUARANTA

Si la República a penes va modificar l'estructura del sistema universitari espanyol configurat pels liberals (excepte retocs), el franquisme no era el règim més propici per a introduir novetats. La dictadura va organitzar la instrucció pública i la investigació des dels principis nacionalcatòlics. La llei universitària de 1943 va imposar "*el dogma y la moral católica*" i els "*ideales del Estado nacionalsindicalista*", conservant l'estructura centralitzada.³⁹ La investigació, més que no a la universitat, es va centralitzar en el *Consejo superior de investigaciones científicas*, creat el 1940 sobre les cendres de la *Junta para ampliación de estudios*, i el seu control es va confiar a la dreta catòlica.

Pel que fa al doctorat, el ministre Ibáñez Martín, amb ferma voluntat per controlar-ho tot, mantingué el grau centralitzat. La Llei d'ordenació universitària de 1943, al seu article 21, conferia la potestat de graduar de doctor a totes les universitats espanyoles, però la disposició transitòria quarta indicava que, per a poder-se conferir, era necessària l'autorització per decret a cada universitat. Aquesta autorització s'atorgaria quan es considerés que s'havia assolit plenament "*la debida organización*".⁴⁰ En el primer decret regulador del doctorat –abril de 1944–, el ministre va decidir que sols Madrid reunia la *plenitud* de condicions, encara que a les altres universitats podien fer-se cursets monogràfics de doctorat –substitució de les càtedres de doctorat– i els catedràtics que estigueren vinculats a centres d'investigació del CSIC podien dirigir tesis.

³⁷ *Colección legislativa...*, 1933, D de 25 de setembre; 1934, O de 16 de novembre; 1935, D. de 19 de juny.

³⁸ *Colección legislativa...*, 1935, O de 27 d'abril.

³⁹ Mariano Peset, "La ley de ordenación universitaria de 1943", dins Juan José Carreras i Miguel Ángel Ruiz Carnicer (eds.), *La universidad española bajo el régimen de Franco (1939-1975)*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 1991, 125-158.

⁴⁰ La llei en *Historia de la educación en España. Textos y documentos...* t. V, pp. 607-665.

7. RUIZ-GIMÉNEZ I LA DESCENTRALITZACIÓ DEL DOCTORAT (1954)

La política educativa de Ruiz-Giménez, que ocupà la cartera d'educació entre 1951 i 1956, va rectificar importants aspectes. En ensenyament primari va potenciar la creació d'escoles públiques; millorà la formació professional; la llei d'ensenyament mitjà de 1953 fou una de les que més repercussió tingueren en la generalització dels estudis mitjans, possibilitant anys després el creixement universitari. En la política universitària, encara que en algun moment es va plantejar fer una nova llei, l'intens debat que va provocar entre les "famílies" del règim *-excluyentes y comprensivos-* la llei de secundària, feu que s'imposés la cautela.

Les principals reformes universitàries, resoltes per decret, van tocar diversos aspectes, com ara el sistema de nomenament dels membres dels tribunals d'oposició a càtedra (en lloc de designar-los el ministeri als cinc, en nomenava dos i els altres tres s'extreien per torn), una política de personal "comprensiva" que era més gestual que no eficaç i que pretenia incorporar professors exiliats; un mínim foment de la dedicació exclusiva del professorat universitari amb primes discretes, o, en fi, reformes en els plans d'estudi de llicenciatura i la descentralització del doctorat, als que ens anem a referir ⁴¹

Quant als plans d'estudi, el criteri adoptat pel decret d'11 d'agost de 1953, fou permetre que les juntes de facultat matisaren les assignatures, d'acord amb les possibilitats docents i l'organització de cada centre. ⁴² Es tractava de "*flexibilizar*" i donar una "*mayor autodeterminación pedagógica*" (com si tornarem als plantejaments de Silió o Primo de Rivera). El decret fixava les *matèries bàsiques* i deixava a les juntes la capacitat per a proposar-li al ministeri modificacions, adaptar el pla a la seua pròpia orientació i "peculiaritats docents i científiques" i retocar-lo periòdicament. ⁴³ Una altra novetat del pla fou permetre obtenir el grau de llicenciat mitjançant un treball dirigit per un professor –la *tesina*– com a forma alternativa a l'examen de grau, que també es mantenia. La tesi de llicenciatura cal valorar-la com una novetat important, doncs es concebia com el primer pas per a la formació de l'investigador, i en certa manera venia a heretar plantejaments anteriors. Hi hagué, però, facultats, on fer tesina fou norma (i l'examen de grau,

⁴¹ Sobre els altres aspectes i el context de la política universitària de Ruiz-Giménez, tinc en premsa "Intentos de reforma universitaria en España durante el ministerio de Ruiz-Giménez, 1951-1956", que publicarà la UNAM.

⁴² *Colección legislativa de educación*, 1953, D. d'11 d'agost, 210/1953.

⁴³ Aquests retocs per exemple, en Arxiu de la Universitat de València (AUV), Juntes de facultat de filosofia i lletres de 1958 a 1973, sessions 10/3/58, 27/3/58, 26/6/58, 2/10/58 i 10/3/59.

excepció) i a l'inrevés.

Però la reforma acadèmica més important fou la del doctorat. En gener de 1953, el director general d'universitats, Pérez Villanueva, catedràtic d'història, va remetre a les diverses universitats un projecte de descentralització (que fou tractat un poc abans pel consell de rectors) a fi de que aquestes enviaren la seua opinió i els suggeriments. Potser fora d'interès rastrejar els pronunciaments de diverses universitats, encara que, com després veurem, l'opinió dels professors era majoritària a favor de la descentralització del grau. Tot i això, alguns catedràtics opinaven de diferent manera. A València en va haver un de lletres, Pablo Álvarez Rubiano, que no opinava com els demés i redactà un vot particular. Considerava que *"quizá sea prematura la concesión del referido proyecto ministerial"* per la baixa dotació de la facultat: de les catorze càtedres de la plantilla que pertocava, en tenia cinc dotades i cobertes, com passava –si fa no fa– a les demés facultats de lletres de les universitats de districte. No obstant això, les reticències d'Álvarez Rubiano no anaven sols per aquest camí. També considerava que si es descentralitzava el doctorat es farien tesis d'història de caràcter local per basar-se en documentació extreta d'arxius locals i regionals, el que comportaria –segons la seua opinió– una visió *"particularista"* del *"sentido nacional de la Historia de España"*. Argumentava que si les tesis seguien fent-se a Madrid i des del CSIC (encara que dirigides per professors de totes les universitats), s'evitaria la *"deformación regionalista de la verdad histórica"*, derivada d'usar *"documentació sectorial"*.⁴⁴ No tenia unes grans llums com a historiador aquesta persona, com es després d'aquestes opinions i de la seua obra. Però fora com fora, cap dels altres catedràtics ni de la facultat ni de les demés del districte el seguiren. El vot particular semblava més be un elogi a Ibáñez Martín i una crítica a Ruiz-Giménez.

El sentir majoritari dels professors s'expressà en l'assemblea universitària de juliol de 1953. Aquesta reunió fou, en bona part, resultat de l'estratègia del ministeri per a debatre de la forma més oberta que aleshores era possible els problemes de la universitat espanyola. Tenia caràcter consultiu, fou autoritzada pel consell de ministres i es proposava la *"revisió de la universitat"*, *"l'enfortiment de la vida corporativa"*. Aquesta reunió fou conseqüència d'un principi polític que era ferm en els anomenats *comprendidos* i en el mateix ministre: el diàleg. En la mateixa ordre que la convocava es deia que *"interesa [...] reunir y escuchar, como base previa para cualquier medida de reforma, a aquellas representaciones de cuya deliberación puedan deducirse acuerdos y orientaciones para el mejor desarrollo de la ins-*

⁴⁴ AUV, c. 1204.

titución".⁴⁵ Es designaren ponents oficials sobre els diversos punts a tractar (personal docent, alumnat, plans d'estudi, règim jurídic i assumptes varis, on s'inclouïa el doctorat). Es va permetre a les juntes de facultat –també individualment– presentar ponències i comunicacions *lliures*, que el ministeri editava i remetia a les demés universitats. L'espectre de ponents oficials fou variat, dons es pretenia "el diàleg": Álvaro d'Ors, Luciano de la Calzada, Antonio Rius, Carlos París, Luis Sánchez Agesta, José María Lacarra, Torcuato Fernández-Miranda, Federico Suárez Verdaguer... Més de 200 representants tractaren sobre diversos assumptes de la vida acadèmica, com feia anys que no s'havia fet.

Doncs be. En l'assemblea universitària de juliol del 1953 el clamor per la descentralització del doctorat fou quasi unànime. La direcció de tesis es considerava fonamental per a fomentar la investigació i formar als joves, però també per a "*crear un ambiente de investigación y crítica científica*" que atrauria als catedràtics "*con verdadero espíritu universitario*". Els que no el tenien, no interessaven... S'entenia, a més, que amb la descentralització, la qualitat de les tesis milloraria, s'explorarien nous camps humanístics i científics i es podrien desenvolupar grups d'investigació. Fernández-Miranda, rector d'Oviedo aleshores i home de confiança de Ruiz-Giménez, va actuar com a ponent dels debats sobre el doctorat. Va defensar, sense fissures, la generalització del grau, tot considerant que el decret restrictiu d'Ibáñez Martín era, a més d'una humiliació innecessària per a les universitats de districte, una norma "*absurda*" i "*irritante*" que no garantia "*en absoluto*" el prestigi ni la seriositat del grau. Proposava que la principal prova havia de ser la tesi que havia de ser un treball d'investigació seriós. Considerava que l'experiència dels cursets monogràfics de doctorat –que calia fer abans de llegir-la– havia sigut un fracàs, per ser poc més que un tràmit i no contribuir ni poc, ni molt, ni gens a la formació investigadora del doctorand, i per tant subratllava en que allò que s'havia d'atendre en aquest grau era l'elaboració del treball, tutelat per un director. Suggeria, en fi, mesures sobre els procediments, l'examen, el tribunal –amb professors d'altres universitats– i detalls que, en bona part, arplegaren els decrets de 1953 i 1954.⁴⁶

En efecte, en novembre de 1953 es promulgaren dos decrets pels quals s'autoritzava a les universitats de Salamanca i Barcelona a impartir el grau. La primera celebrava dit any el VII centenari. Amb motiu de l'esdeveni-

⁴⁵ Ordre de 6 de març de 1953, per la que es convoca una assemblea d'universitats. El professor F. J. Fernández Nieto m'ha facilitat l'expedient *Asamblea universitaria de 1953*, on consta aquesta ordre i les ponències i comunicacions que es presentaren i debatiren.

⁴⁶ Circular número 18. "El doctorado en las universidades españolas en general", ponència de T. Fernández-Miranda y Hevia.

ment, els rectors reunits en dita ciutat, es pronunciaren per la descentralització del grau i proposaren que la centenària escola el conferira. Sobre la Universitat de Barcelona, es deia en el decret que era arribat el moment de cancel·lar el criteri centralista “*ya superado*”. En les dos normes, es derogava *expressament* la d’Ibáñez Martín de 1944 (la qual cosa, pel que sembla, devia de donar-los molt de gust als de l’equip Ruiz-Giménez).⁴⁷ I així, des del curs 1953-54, impartiren doctorat Madrid, Barcelona i Salamanca. El juny de 1954, un altre decret el va estendre a totes les universitats, regulant el sistema d’estudis –cursos monogràfics i treballs de seminari–, direcció de les tesis i la forma d’examen, que prompte va incloure professors de fora de la universitat obligatòriament.⁴⁸ En fi, per a potenciar el grau i l’estudi es decretà que els catedràtics d’institut pogueren cursar el doctorat sense fer l’examen de grau de llicenciatura, requisit per als demés escolars.⁴⁹

La importància d’aquests decrets de Ruiz-Giménez fou ben rellevant: en pocs anys va canviar el panorama de la investigació de les facultats universitàries. A la facultat de lletres de València, per exemple, entre 1956 i 1978 es llegiren 250 tesis doctorals, que renovellaren els coneixements històrics i humanístics, i contribuïren al que s’ha anomenat “el redreç”. De fet, la facultat de lletres de València, fundada per Moyano en 1857 i refundada per la Diputació i l’Ajuntament de València el 1896, havia tingut una història gris i amb més desesma que to vital fins aquest moment.⁵⁰ El mateix fenomen s’ha rastrejat en altres facultats, com la de dret de Sevilla.⁵¹ La descentralització del doctorat va impulsar la investigació i, fins i tot, la vertebració entre universitat i societat. Però parlar-ne d’açò és una altra història.

⁴⁷ *Colección legislativa...*, 1953, decrets de 6 de novembre, 279/1953 i 280/1953.

⁴⁸ *Colección legislativa...*, 1954, D. de 25 de juny, 279/1953. Altres normes sobre aspectes de detall: Ordre de 22 de juliol de 1954 i de 30 d’abril de 1956, *Colección legislativa...*, 247/1954 i 195/1956.

⁴⁹ *Colección legislativa...*, 1953, O. de 29 de desembre, 336/1953.

⁵⁰ Marc Baldó Lacomba, “La facultat de filosofia i lletres de València, 1857-1977. Esbós històric”, *Saitabi*, 47 (1997), pp. 21-87.

⁵¹ Antonio Merchán, “Doctores iuris de la Real Fábrica de Tabacos”, *Aulas i saberes*, Universitat de València, 2003, t. II, pp. 195-220.

